

ШКОЛА І КОМУНІЗМ.

(З книжки Н. Бузарина і Е. Преображенського п. н. "Азбука Комунізму").

81. Спеціальна освіта.

До 17-літнього віку вся молодіж республіки мусить пройти одну трудову школу і отримати там суму відомостей теоретичних і практичних, які необхідні для кожного громадянина комуністичного суспільства. Але об'єднати їх не можна, бо це неможливо зробити тільки в школі. Крім загальних відомостей, необхідних спеціальні знання. Обсяг кожної з найнеобхідніших наук такий великий, що всім їх усвоити нема жадної змоги для поодиноких людей. Єдина трудова школа зовсім не виключає спеціальної освіти. Вона лише переносить її на найвищий шабелі. Вже на другій шабелі однієї трудової школи, себто у віці від 14 до 17 літ, неминучо виявляють ся нахили учнів у бік захоплення тим чи іншим предметом. Уже на сій шабелі не тільки можна, але й неминучо треба давати виклад сими природним здібностям до докладнішого ознайомлення з різними науками не на шкоду загально-просвітній програмі трудової школи.

Але справжня спеціальна освіта мусить починатися лише по 17-мі році. Сей вік є межею і з іншої причини. До 17 років молодіж трудових шкіл є більше учнями ніж робітниками. Трудові процеси школи мають основною своєю задачею не утворення вартості і збільшення бюджету держави, а задачі виховання. По 17-мі році ученик стає робітником. Він мусить нести в комуні у людя своєї праці, свій пай виготовлення ним продуктів. Спеціальну освіту він може отримувати, лише виконавши спершу свою основну повинність у відношенні до суспільства. Тому, якщо правило, спеціальні відомости молодіж по 17 років матиме змогу отримувати лише в позатрудовий час. З розв'язанням робочий день мусить стати коротшим 8 годин і таким чином для спеціальної освіти буде досить часу у кожного члена комуністичного суспільства. В деяких випадках для особливо талановитих людей можливо й вийти з виду тимчасового у вільнення від праці на кілька літ для освіти і наукових досліджень або скорочення робочого дня в порівнянні з загально встановленим, коли все це признається суспільно необхідним.

82. Вища школа.

Тепер ще не можна передбачати цілком, який характер носитимуть спеціальні вищі школи при комунізмі. Правда, подібно, вони будуть найрізноманітнішого типу, від більш чи менше короткочасних курсів до політехніки і шкіл-лабораторій, де об'єднані вестимість як поруч з науковими дослідженнями і де усунеться вся межа між професорами і студентами. Але вже й тепер з повною певністю можна сказати, що наші університети в їхній теперішній формі з їхньою теперішньою професурою уявляють собою застарілі установи. Вони продовжують доучувати молодіж, яка проходила буржуазні середні школи в старім дусі. Тим часом сї університети можна реформувати, обновили стан професорів людей, котрі, м-же, не мають цензу "докторів буржуазного суспільства", але з успіхом можуть перевести повну революцію в викладі суспільних наук і позбавити буржуазну науку її останнього захисту. Можна змінити склад слухачів, зробивши аудиторію університетів переважно робітничою, і тим зробити природничі і технічні науки майном робітництва. А притягнене робітників неминучо ставить питання про утриманні їх за часом об'єднати їх в одну школу. Про все те говорять пункт 3-й нашої програми в області народної освіти.

Совітська і партійна школи.

Комуністична партія, зобувши владу, знесла шкільний апарат царизму, майже не порушений і за часу правління Керенського. На руїнах старої класової школи вона почала будувати одну трудову школу, яка зародком нормального трудового суспільства. З висшої буржуазної школи вона змагається усунути все, що в сій школі пристосовувалося для підтримання пановання капіталу; робить набути за доби пановання маєтних клас знане майном всіх працюючих і тим починає готувати ся до будовання нормального типу висшої школи комуністичного суспільства.

Але з усіх наук, котрі знає буржуазна культура, нема такої, яка навчала би, як робити пролетарську революцію. З усіх шкіл, котрі будувала буржуазія і котрі починають будувати ся для будучого комуністичного суспільства, нема такої, як навчала би, як будувати пролетарську державу. Переходова доба від капіталізму до комунізму зродила скромний вид школи, котра мусить обслуговувати теперішню революцію і будівництво совітського апарату. Такий меті призначені служити партійні совітські школи, які повстали на наших очах, як короткочасні й досить випадкові курси, і перетворились і даліше перетворюються в постійні установи для вироблення партійних і совітських працюючих. Се було неминуче. Будівництво совітської держави — справа зовсім нова; у неї нема прикладів в історії. Праця совітських установ з кожним днем розвивається, удосконалюється, і для кожного совітського працюючого стає необхідним для успіху знати досвід, набутий вже його попередниками. Самонавчання правління державою, яке дієть ся дорогою участі всіх робітників у совітах, не вистарчає. Сей досвід необхідно збирати, систематизувати, освідомити, зробити його майном всіх робітників, котрі приймають участь в будівництві, щоби кожда нова верства робітників, притягнена до правління державою, не повторяла помилок своїх попередників, щоби вона вчила ся не на своїх, а на чужих, уже зроблених, уже оплачених державою помилках. Школа совітської праці мусить служити сій меті, вона вже служить їй, поскільки ми вже маємо в Республіці центральну школу совітської праці при Всеросійській Центральній Виконавчій Комітеті, яка школу постійну. Скоро відповідні школи, без сумніву, утворять ся в кождім губерньскім місті.

Що до партійних комуністичних шкіл, то вони в основі мінняють свій характер за доби фактичного переходу до комунізму. Зі шкільної партії, яка опирається на пролетаріат, з чисто політичних шкіл вони перетворюються в школи комуністичної пербудови суспільства, отже, в державні школи. В той самий час вони стають воєнними академіями горожанської війни. Лише завдяки сій школі пролетаріат може зрозуміти значення й об'єктивні задачі того перевороту, котрий він виконує напівневідомо, маючи перед очима лише вузько-конкретні цілі і не маючи змоги обхопити весь процес перебудови в цілості. Партійні школи не тільки можуть науково пояснити пролетаріатові природу і конечну мету його революції, але й учать тому, як довести сю революцію до кінця в найкоротшім часі з найменшою витратою сил.

Позашкільна освіта.

Царизм свідомо тримав в стані темноти й неграмотності більшість трудового народу Росії. Діставши в спадщину від самодержавія величезний процент неграмотних, Совітська власть, зовсім природно, мусить пустити в рух найбільш героїчні заходи, щоби позбутися ся сего спадщини. Для сего відділи народної освіти відчиняють школи для неграмотних дорослих осіб і роблять всякі інші заходи для боротьби проти неграмотності. Але, крім використання шкільного апарату Комісаріату. Освіти, комуністична партія мусить уживати всіх заходів для того, щоби в наочну неписьменних людей участь маси. Сій меті мусить служити Совіт народної освіти, вибраний заінтересованими в освіті працюючими масами. Сім цілям служить мобілізація всіх грамотних для навчання всіх неграмотних. Таку мобілізацію переводить ся в раді місцевостей Республіки, і партія мусить довести ся до того, щоби мобілізація вестися після певного плану.

Крім боротьби проти неграмотності, Совітський власті доводять ся витратити багато сил і засобів на допомогу населеному, головним чином дорослому населеному в справі самоосвіти. В сій цілі організується сїть бібліотек, задовольняючих запиту трудового читача, закладається ся народні університети. Кінематограф, котрий служив зрядом деморалізації населенія й збогачення його пануючих, поволив, хоча на жаль занадто повільно, перетворити ся в найбільшій зрядом освіти мас і вихованія їх в дусі соціалізму. Всякого рода курси, загальноприступні і безплатні і т. д., завдяки скороченню робочого дня, стають майном всіх працюючих. В будучині величезне значення для цілей освіти мусить набути планово організовані екскурсії, подорожі працюючих за часу відпуску в цілі ознайомлення ся зі своєю країною і з різними країнами світа. Для зносин і взаємин між працюючими всіх країн сї екскурсії тримуть в будучині велику роль.

Нові працюючі освіти.

Шкільні реформи, удали ся Совітській власті в більшій мірі, чим реформи чим нові будівництва в інших областях. Пояснюється ся се не тільки тим, що Совітська власть видає на народну освіту без порівняння більшу частину свого бюджету, чим попередовийша з буржуазних держав. Здійснене ідеї одної трудової школи було вже в значній мірі підготоване передовими педагогами буржуазного суспільства. Лучший частині педагогів Росії довело ся при совітській ладі здійснювати почати те, що вони вважали взагалі необхідним перевести з чисто педагогічного погляду. В числі шкільних працюючих, котрі перейшли до Совітської власті від буржуазно-поміщицького режиму, опинив ся ряд таких, які були і осталися противниками пролетарської революції взагалі, але які виявляють ся прихильниками виконаної пролетаріатом революції в шкільній справі.

Ся сприяла обставина зовсім однак не зменшує потреби пролетарської держави в упорядкованих комуністичних шкільних працюючих. Число комуністів серед учителів, як і взагалі серед всіх спеціалістів, становить значну меншість. Число противників комунізму значно більше. Найбільше-ж є урядово гатових служачих кождому режимові, кермуючи ся всякими програмами, але найбільше до той, якою кермуєть батьки й діти. В зв'язку з сім перед комуністичною партією стоїть задача двох родів: з одної сторони, змобілізувати всі кращі елементи зпоміж учителів і шляхом зміщеної праці серед них утворити з них кадри комуністичних працюючих; з другої сторони, творити зовсім нові кадри працюючих освіти з молодіж, яка від самого початку виховується в дусі комунізму взагалі і в дусі комуністичної шкільної програми зокрема.

Скарби мистецтва і науки для працюючих.

В капіталістичній ладі таланти вважаються ся власністю їхніх безпосередніх власників і зрядом збогачення. Продукт діяльності таланту уявляє собою в сім суспільстві товар, котрий можна набути на власність кождого, хто більше заплатить. Праця генія, яка має величезне суспільне значення і в сути річі уявляє собою колективну творчість, може купити якийсь небудь Колупаєв з Росії чи Американець Морган, і може з однаковим правом її замінити чи знищити. Коли-б славному московському купцю Третяков одної поганой хвилі надумав ся спалити свою галерею образів, замість того, щоби віддати її містиви Москві, то по законам буржуазного суспільства його не можна було би потягнути до відповідальності. Наслідком купця і продажі творів мистецтва, рідких книг, рукописів і т. п., величезна кількість їх стала неприступною для познайомилися з ними широким верстам суспільства і є привілеєм класу визискувачів.

Совітська республіка проголошує суспільним майном всі твори мистецтва, колекції і т. п. і усуває всякі перешкоди для суспільного користання з них. Для сего цілі служать всі розпорядженія, спрямовані до перебрання з приватної власності великих літературних скарбів, приватних бібліотек, котрі завдяки сему стають також суспільним майном.

Комуністична партія мусить добувати ся того, щоби державна власть пішла сям шляхом ще даліше. При надзвичайній недостаткві книжок і неможливості розвинути швидко широке їх видаванне, необхідне є ще даліше обмеження приватної власності в сій області і зібрання книг в суспільних бібліотеках, школах і т. д.

Крім того, в інтересах провісти і забезпечення як найширшим масам змоги користатися для себе театр, кермувати ся націоналізацією всіх театрів, при чім досягається також соціалізація таланту в області сцени, музики і вокального мистецтва.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Таким шляхом всі твори науки і мистецтва, утворені на основі визиску працюючих мас, на їх спинах і їхнім коштом, вертають поводи знова до своїх дійсних власників.

Народна освіта за царизму і за Совітської власті.

На народну освіту держава видавала:

В 1891 р.	22,810,260 руб.
В 1911 "	27,883,000 "
В 1916 "	195,624,000 "
В 1917 "	339,831,687 "
В 1918 "	2,914,082,124 "
І піврік 1	